

De fysiske rammer har betydning for sårbare borgere

Af seniorforsker Anu Siren, analytiker Sigrød Trier Grønfeldt og analytiker Asger Graa Andreasen, VIVE

Hvordan påvirkes mennesker af et fysisk rum og dets udformning? Og er mennesker mere modtagelige for behandling og indsatser i bestemte fysiske omgivelser? Vi har kortlagt, hvilken viden der findes om fysiske rammers betydning i velfærdsindsatser. I denne artikel har vi fokus på rammernes betydning for skoleelever – især elever med særlige behov.

■ Som mennesker påvirkes vi af vores omgivelser. Ikke kun sociale forhold, men også de fysiske rammer, som omgiver os, gør en forskel for vores helbred og trivsel. Det gælder også i høj grad for mennesker, der har særlige sociale og psykiske behov eller funktionsnedsættelser, og som bor eller opholder sig i institutioner til daglig.

Vi kender flere eksempler på arkitektur og fysisk design, der retter sig mod mennesker med særlige behov. For eksempel indrettes mange plejecentre, så de er mere demensvenlige, og psykiatriske hospitaler indrettes med en belysning, der har en beroligende effekt på patienter. Der findes også skolearkitektur, der tager hensyn til særligt følsomme børn. Det er Heerup skole i Vanløse et godt eksempel på.

Vi har for nylig kortlagt, hvilken forskningslitteratur og evidens der findes om fysiske rammers betydning på fire forskellige velfærdsområder: Inden for hospitaler og psykiatri, på skoleområdet, på området for socialt udsatte og på ældreområdet. I denne artikel opsummerer vi hovedfund fra rapporten og fokuserer især på fysiske rammer for skoleelever samt børn og unge med særlige behov.

Om projektet

Fra praksis på det specialiserede socialområde har man mange erfaringer, der peger på, at fysiske rammer kan gøre en positiv forskel for borgerne. Men kan forskningen også dokumentere det?

Rapporten 'Sociale Mursten – En forskningskortlægning af fysiske rammers betydning i velfærdssindsatser' er udarbejdet for Realdania. Undersøgelsen indgår i Realdanias strategiske fokus på de fysiske rammers betydning for det sociale arbejde målrettet udsatte og marginaliserede grupper i samfundet.

Undersøgelsen blev gennemført af VIVE med sparring fra en tværfaglig følgegruppe. Følge-

gruppen bestod af eksperter med viden på området, for eksempel arkitekter og antropologer.

Resultaterne består af 65 videnskabelige studier fra anerkendte tidsskrifter og spænder tematisk bredt fra fx arkitektur og bygningsdesign til socialpsykologi og mentalt helbred.

Det siger forskningen på området

De fysiske rammers indvirkning på mennesker eksisterer ikke som et afgrænset forskningsfelt. Tværtimod beskæftiger mange forskellige fagdiscipliner sig med problemstillingen med afsæt i meget forskellige metoder og videnskabelige synspunkter.

På hospitalsområdet har man længe undersøgt de fysiske rammers betydning for menneskers velbefindende. Her har man solid evidens for, at fysiske forhold, såsom en udsigt fra et hospitalsvindue, har betydning for patienters helbred, stressniveau og modtagelighed for behandling. Med andre ord: Har man udsigt til noget smuk natur, kommer man sig hurtigere efter sygdom eller operation, end hvis man ikke har.

I psykiatrien er der evidens for, at naturligt lys, størrelse på fælles arealer og mulighed for privatliv kan have positiv betydning for psykiatriske patienter og personale. Disse forhold kan forbedre patienternes søvnkvalitet, og de kan afbøde aggression og voldelig adfærd.

I ældreplejen og på demensområdet findes der stor viden om, at de rette fysiske rammer har betydning for psykologisk velvære og kan forebygge udadreagerende adfærd. Således har borgere med demenssygdom gavn af fysiske rammer, der rummer sanselighed, for eksempel en terapeutisk have. Og afmærkninger med farver eller andre kendetegn kan støtte demenspatienters evne til at finde vej.

Til gengæld findes der sparsom litteratur om arkitekturens betydning for indsats på social-

området, herunder udsatteområdet. Her er det vanskeligt at finde eksempler på fysiske rammer, der understøtter specialiserede målgrupper med komplekse behov – ligesom det er vanskeligt at finde en metode til at undersøge de fysiske rammers betydning for denne målgruppe, fordi gruppen rummer mange forskellige borgere med mange forskellige og ofte komplekse sociale og psykiske problematikker. Hovedparten af studierne på området beskæftiger sig derfor også med betydningen af fysiske rammer som en del af flere elementer i en social indsats.

De rette rammer fremmer indlæringen

Der findes en stor mængde forskning, der beskæftiger sig med skolearkitektur og dens effekt på elever. Præmissen for forskningen er, at det klasselokale, børn og unge træder ind i hver skoledag for at modtage undervisning, ikke blot er en passiv ramme. Forskningen peger ret entydigt på, at faktorer såsom luftkvalitet, lys og lydforhold hver for sig spiller en rolle for elevers koncentrationsevne og elevernes udbytte af undervisningen. Men forskningen har vanskeligere ved at afgøre den relative betydning af hver enkelt faktor og dermed fastslå, om for eksempel luftkvalitet betyder mere end lysforhold i klasseværelset.

HEAD (Holistic Evidence and Design) er et engelsk forskningsprojekt på skoleområdet, hvor forskerne som nogle af de første er i stand til at tage højde for, at mange aspekter ved de fysiske rammer i klasseværelset kan påvirke hinanden på samme tid. Aspekterne kan være naturlige (for eksempel optimale lysforhold, akustik, temperatur, luftkvalitet), det kan være stimulering (for eksempel farver og visuelle virkemidler), eller det kan være individuelle aspekter (for eksempel følelsen af ejerskab til det fysiske miljø). Forskningsartikler fra projektet understreger, at især de naturlige aspekter ved klasselokalet har betydning for elevernes læring. Disse forklarer omkring halvdelen af den læringsfremgang, der kan tilskrives de fysiske rammer, mens stimule-

ring og individuelle aspekter hver forklarer en fjerdedel. Desuden viser et studie, at forskellige fysiske rammer i klasselokalet har betydning for læring i bestemte fag, såsom læsning, skriftlig fremstilling eller matematik. For eksempel er læringsfremgangen i matematik særligt stor, hvis klasselokalet er personliggjort, og eleverne føler, at de har ejerskab til det. Og læringsfremgang i skriftlig fremstilling afhænger særligt af de naturlige rammer i klasseværelset.

Enkle greb kan gavne sårbare elever

Resultater fra skoleforskningen peger samlet set på, at gode fysiske rammer i klasselokalet kan gøre en forskel og bør ses som en aktiv del af elevers læring. Dog ved vi ikke meget om, hvordan de fysiske rammer kan designes, så de kan bidrage til bedre at inkludere elever med særlige behov i undervisningen i den almene skole. Her er der således behov for mere viden, der kan bidrage til perspektiver på, hvordan vi kan indfri den danske folkeskoles ambition om at tilgodese alle børns læring og trivsel på almenområdet.

En af de få forskningsartikler, der ser nærmere på, hvordan de fysiske rammer påvirker børn med særlige behov, er en svensk artikel fra 2009 af Tufvesson og Tufvesson. Den undersøger, hvordan fysiske rammer kan bidrage til at inkludere børn med ADHD, autisme og

Downs syndrom, og hvordan skolemiljøer kan designes, så de bedre kan inkludere børn med koncentrationsbesvær, som i særlig grad bliver påvirket af deres omgivelser.

Artiklen konkluderer, at karakteristika ved et design kan opdeles alt efter, om de har betydning for alle elever med særlige behov, eller om de har betydning for specifikke elevgrupper. Overordnet fremhæver artiklen, at faktorer som baggrundsstøj og direkte sollys kan hæmme elever med særlige behov og hæmme elever generelt. Almindelig klasseundervisning fremhæves desuden som en u hensigtsmæssig undervisningsform for elever, der ikke er i stand til at koncentrere sig i længere tid ad gangen. Til gengæld er en-til-en-undervisning en undervisningsform, som elever med særlige behov trives under. At have et mindre rum i tilknytning til klasseværelset, hvor der er mulighed for gruppearbejde, fremhæves også som noget, der har en positiv betydning.

Ifølge artiklen har det positiv betydning for koncentrationsevnen hos elever med Downs syndrom, når man placerer flere vinduer på én væg frem for enkelte vinduer på flere vægge, og når der er færre døre i rummet. Små grupperum og muligheden for en-til-en-undervisning har tilsyneladende også positiv betydning for denne elevgruppe.

For elever med autisme har det en positiv betydning, hvis der ikke er for mange distraktioner i form af flere vinduer eller dekorationer på væggene. Elevgruppen er særligt sensitiv over for baggrundsstøj og kan drage nytte af et sted at sidde, der er særligt tilpasset autistmeelever.

Elever med ADHD kan have fordel af små grupperum og undervisning, der ikke er klassebaseret. For denne elevgruppe har meget baggrundsstøj også i høj grad negativ betydning. Nogle af disse forhold som eksempelvis baggrundsstøj og direkte sollys har også negativ betydning for elever generelt.

Mere evidens i dansk kontekst savnes

Forskning peger altså på, at det kan betale sig at have fokus på de fysiske rammer i skolen. Forbedrede rammer fremmer positive aktiviteter, forebygger problemadfærd og forbedrer koncentrationsevne og læringsresultater. På samme måde ser vi positive resultater af de fysiske rammer på ældreområdet, hospitaler og i psykiatrien. Der er således ikke tvivl om, at det kan betale sig at arbejde målrettet med de fysiske rammer i velfærdsindsatser. På det sociale område – herunder indsatser og tilbud til udsatte og mennesker med psykiske og sociale problematikker – mangler vi dog evidensbaseret viden i en dansk sammenhæng. Dette er bemærkelsesværdigt i et samfund med velfærd af høj kvalitet, der har tradition for ofte at afsætte mange midler til evalueringer af nye velfærdstiltag.

Mange steder i kommuner og regioner arbejder man allerede målrettet med at forbedre de fysiske rammer under hensyntagen til, hvad der virker bedst for de mennesker, der skal bruge arkitekturen. Man bygger nyt, renoverer og forbedrer, men ofte sker det uden et solidt vidensgrundlag. Der er brug for at oparbejde mere viden som evidensbaseret grundlag for at skabe ny velfærdsarkitektur i sociale indsatser. Blandt andet skal vi blive bedre til at inddrage den praksisnære og anvendelsesorienterede viden, som findes blandt praktikere og fagprofessionelle på socialområdet.

Vi savner også, at byggeprojekter i højere grad tager afsæt i strategisk tænkning, hvor man fra begyndelsen har sat socialfaglige mål med byggeriet – og at man evaluerer, om målene blev opfyldt. For at skabe evidensbaseret viden er det nødvendigt at kunne evaluere effekt og målopfyldelse. Derfor bør man koble forskning og evaluering på projekterne allerede fra begyndelsen, og, hvor det er muligt, gøre brug af den forskningsbaserede viden, der allerede findes.